

M. ANNAEUS LUCANUS
DE BELLO CIVILI SIVE PHARSALIA

LIBER PRIMUS

Bella per Emathios plus quam ciuilia campos
iusque datum sceleri canimus, populumque potentem
in sua uictrici conuersum uiscera dextra
cognatasque acies, et rupto foedere regni
certatum totis concussi uiribus orbis   5
in commune nefas, infestisque obuia signis
signa, pares aquilas et pila minantia pilis.
    quis furor, o ciues, quae tanta licentia ferri?
gentibus inuisis Latium praebere cruorem
cumque superba foret Babylon spolianda tropaeis   10
Ausoniis umbraque erraret Crassus inulta
bella geri placuit nullos habitura triumphos?
heu, quantum terrae potuit pelagique parari
hoc quem ciuiles hauserunt sanguine dextrae,
unde uenit Titan et nox ubi sidera condit   15
quaque dies medius flagrantibus aestuat horis
et qua bruma rigens ac nescia uere remitti
astringit Scythico glaciale frigore pontum!
sub iuga iam Seres, iam barbarus isset Araxes
et gens siqua iacet nascenti conscia Nilo.   20
tum, si tantus amor belli tibi, Roma, nefandi,
totum sub Latias leges cum miseris orbem,
in te uerte manus: nondum tibi defuit hostis.
at nunc semirutis pendent quod moenia tectis
urbibus Italiae lapsisque ingentia muris   25
saxa iacent nulloque domus custode tenentur
rarus et antiquis habitator in urbibus errat,
horrida quod dumis multosque inarata per annos
Hesperia est desuntque manus poscentibus aruis,
non tu, Pyrrhe ferox, nec tantis cladibus auctor   30
Poenus erit: nulli penitus descendere ferro
contigit; alta sedent ciuilis uolnera dextrae.
    quod si non aliam uenturo fata Neroni
inuenere uiam magnoque aeterna parantur

regna deis caelumque suo seruire Tonanti 35
 non nisi saeuorum potuit post bella gigantum,
 iam nihil, o superi, querimur; scelera ipsa nefasque
 hac mercede placent. diros Pharsalia campos
 inpleat et Poeni saturentur sanguine manes,
 ultima funesta concurrant proelia Munda, 40
 his, Caesar, Perusina fames Mutinaeque labores
 accedant fatis et quas premit aspera classes
 Leucas et ardenti seruilia bella sub Aetna,
 multum Roma tamen debet ciuilibus armis
 quod tibi res acta est. te, cum statione peracta 45
 astra petes serus, praelati regia caeli
 excipiet gaudente polo: seu scepra tenere
 seu te flammigeros Phoebi conscendere currus
 telluremque nihil mutato sole timentem
 igne uago lustrare iuuet, tibi numine ab omni 50
 cedetur, iurisque tui natura relinquet
 quis deus esse uelis, ubi regnum ponere mundi.
 sed neque in Arctoo sedem tibi legeris orbe
 nec polus auersi calidus qua uergitur Austri,
 unde tuam uideas obliquo sidere Romam. 55
 aetheris immensi partem si presseris unam,
 sentiet axis onus. librati pondera caeli
 orbe tene medio; pars aetheris illa sereni
 tota uacet nullaeque obstent a Caesare nubes.
 tum genus humanum positis sibi consulat armis 60
 inque uicem gens omnis amet; pax missa per orbem
 ferrea belligeri conpescat limina Iani.
 sed mihi iam numen; nec, si te pectore uates
 accipio, Cirrhaea uelim secreta mouentem
 sollicitare deum Bacchumque auertere Nysa: 65
 tu satis ad uires Romana in carmina dandas.

fert animus causas tantarum expromere rerum,
 inmensumque aperitur opus, quid in arma furentem
 inpulerit populum, quid pacem excusserit orbi.
 inuida fatorum series summisque negatum 70
 stare diu nimioque graues sub pondere lapsus
 nec se Roma ferens. sic, cum conpage soluta
 saecula tot mundi suprema coegerit hora
 antiquum repetens iterum chaos, [omnia mixtis
 sidera sideribus concurrent,] ignea pontum 75
 astra petent, tellus extendere litora nolet

excutietque fretum, fratri contraria Phoebe
 ibit et obliquum bigas agitare per orbem
 indignata diem poscet sibi, totaque discors
 machina diuolsi turbabit foedera mundi. 80
 in se magna ruunt: laetis hunc numina rebus
 crescendi posuere modum. nec gentibus ullis
 commodat in populum terrae pelagique potentem
 inuidiam Fortuna suam. tu causa malorum
 facta tribus dominis communis, Roma, nec umquam 85
 in turbam missi feralia foedera regni.
 o male concordēs nimiaque cupidine caeci,
 quid miscere iuuat uires orbemque tenere
 in medio? dum terra fretum terramque leuabit
 aer et longi uoluent Titana labores 90
 noxque diem caelo totidem per signa sequetur,
 nulla fides regni sociis, omnisque potestas
 inpatiens consortis erit. nec gentibus ullis
 credite nec longe fatorum exempla petantur:
 fraterno primi maduerunt sanguine muri. 95
 nec pretium tanti tellus pontusque furoris
 tunc erat: exiguum dominos commisit asylum.
 temporis angusti mansit concordia discors
 paxque fuit non sponte ducum; nam sola futuri
 Crassus erat belli medius mora. qualiter undas 100
 qui secat et geminum gracilis mare separat Isthmos
 nec patitur conferre fretum, si terra recedat,
 Ionium Aegaeo frangat mare, sic, ubi saeua
 arma ducum dirimens miserando funere Crassus
 Assyrias Latio maculauit sanguine Carrhas, 105
 Parthica Romanos soluerunt damna furores.
 plus illa uobis acie, quam creditis, actum est,
 Arsacidae: bellum uictis ciuile dedistis.
 diuiditur ferro regnum, populique potentis,
 quae mare, quae terras, quae totum possidet orbem, 110
 non cepit fortuna duos. nam pignora iuncti
 sanguinis et diro ferales omine taedas
 abstulit ad manes Parcarum Iulia saeua
 intercepta manu. quod si tibi fata dedissent
 maiores in luce moras, tu sola furentem 115
 inde uirum poterat atque hinc retinere parentem
 armatasque manus excusso iungere ferro,
 ut generos soceris mediae iunxere Sabinae.

morte tua discussa fides bellumque mouere
 permissum ducibus. stimulos dedit aemula uirtus. 120
 tu, noua ne ueteres obscurent acta triumphos
 et uictis cedat piratica laurea Gallis,
 Magne, times; te iam series ususque laborum
 erigit inpatiensque loci fortuna secundi;
 nec quemquam iam ferre potest Caesarue priorem 125
 Pompeiusue parem. quis iustius induit arma
 scire nefas: magno se iudice quisque tuetur;
 uictrix causa deis placuit sed uicta Catoni.
 nec coiere pares. alter uergentibus annis
 in senium longoque togae tranquillior usu 130
 dedidicit iam pace ducem, famaеque petitor
 multa dare in uolgas, totus popularibus auris
 inpelli plausuque sui gaudere theatri,
 nec reparare nouas uires, multumque priori
 credere fortunae. stat magni nominis umbra, 135
 qualis frugifero quercus sublimis in agro
 exuias ueteris populi sacrataque gestans
 dona ducum nec iam ualidis radicibus haerens
 pondere fixa suo est, nudosque per aera ramos
 effundens trunco, non frondibus, efficit umbram, 140
 et quamuis primo nutet casura sub Euro,
 tot circum siluae firmo se robore tollant,
 sola tamen colitur. sed non in Caesare tantum
 nomen erat nec fama ducis, sed nescia uirtus
 stare loco, solusque pudor non uincere bello. 145
 acer et indomitus, quo spes quoque ira uocasset,
 ferre manum et numquam temerando parcere ferro,
 successus urguere suos, instare fauori
 numinis, inpellens quidquid sibi summa petenti
 obstaret gaudensque uiam fecisse ruina, 150
 qualiter expressum uentis per nubila fulmen
 aetheris impulsu sonitu mundique fragore
 emicuit rupitque diem populosque pauentes
 terruit obliqua praestringens lumina flamma:
 in sua templa furit, nullaque exire uetante 155
 materia magnamque cadens magnamque reuertens
 dat stragem late sparsosque recolligit ignes.
 hae ducibus causae; suberant sed publica belli
 semina, quae populos semper mersere potentis.
 namque, ut opes nimias mundo fortuna subacto 160

intulit et rebus mores cessere secundis
 praedaque et hostiles luxum suasere rapinae,
 non auro tectisque modus, mensasque priores
 aspernata fames; cultus gestare decoros
 uix nuribus rapuere mares; fecunda uirorum   165
 paupertas fugitur totoque accersitur orbe
 quo gens quaeque perit; tum longos iungere fines
 agrorum, et quondam duro sulcata Camilli
 uomere et antiquos Curiorum passa ligones
 longa sub ignotis extendere rura colonis.   170
 non erat is populus quem pax tranquilla iuuaret,
 quem sua libertas inmotis pasceret armis.
 inde irae faciles et, quod suasisset egestas,
 uile nefas, magnumque decus ferroque petendum
 plus patria potuisse sua, mensuraque iuris   175
 uis erat: hinc leges et plebis scita coactae
 et cum consulibus turbantes iura tribuni;
 hinc rapti fasces pretio sectorque fauoris
 ipse sui populus letalisque ambitus urbi
 annua uenali referens certamina Campo;   180
 hinc usura uorax auidumque in tempora fenus
 et concussa fides et multis utile bellum.
     iam gelidas Caesar cursu superauerat Alpes
 ingentisque animo motus bellumque futurum
 ceperat. ut uentum est parui Rubiconis ad undas,   185
 ingens uisa duci patriae trepidantis imago
 clara per obscuram uoltu maestissima noctem
 turrigero canos effundens uertice crines
 caesarie lacera nudisque adstare lacertis
 et gemitu permixta loqui: 'quo tenditis ultra?   190
 quo fertis mea signa, uiri? si iure uenitis,
 si ciues, huc usque licet.' tum perculit horror
 membra ducis, riguere comae gressumque coercens
 languor in extrema tenuit uestigia ripa.
 mox ait 'o magnae qui moenia prospicis urbis   195
 Tarpeia de rupe Tonans Phrygiique penates
 gentis Iuleae et rapti secreta Quirini
 et residens celsa Latiaris Iuppiter Alba
 Vestalesque foci summique o numinis instar
 Roma, faue coeptis. non te furialibus armis   200
 persequor: en, adsum uictor terraque marique
 Caesar, ubique tuus (liceat modo, nunc quoque) miles.

ille erit ille nocens, qui me tibi fecerit hostem.'
 inde moras soluit belli tumidumque per amnem
 signa tulit propere: sicut squalentibus aruis   205
 aestiferae Libyes uiso leo comminus hoste
 subsedit dubius, totam dum colligit iram;
 mox, ubi se saeuae stimulauit uerbere caudae
 erexitque iubam et uasto graue murmur hiatu
 infremuit, tum torta leuis si lancea Mauri   210
 haereat aut latum subeant uenabula pectus,
 per ferrum tanti securus uolneris exit.
 fonte cadit modico paruisque inpellitur undis
 puniceus Rubicon, cum feruida canduit aestas,
 perque imas serpit ualles et Gallica certus   215
 limes ab Ausoniis disternat arua colonis.
 tum uires praebebat hiemps atque auxerat undas
 tertia iam grauido pluuiialis Cynthia cornu
 et madidis Euri resolutae flatibus Alpes.
 primus in obliquum sonipes opponitur amnem   220
 excepturus aquas; molli tum cetera rumpit
 turba uado faciles iam fracti fluminis undas.
 Caesar, ut aduersam superato gurgite ripam
 attigit, Hesperiae uetitis et constitit aruis,
 'hic' ait 'hic pacem temerataque iura relinquo;   225
 te, Fortuna, sequor. procul hinc iam foedera sunt;
 credidimus satis <his>, utendum est iudice bello.'
 sic fatus noctis tenebris rapit agmina ductor
 inpiger, et torto Balearis uerbere fundae
 ocior et missa Parthi post terga sagitta,   230
 uicinumque minax inuadit Ariminum, et ignes
 solis Lucifero fugiebant astra relicto.
 iamque dies primos belli uisura tumultus
 exoritur; sed sponte deum, seu turbidus Auster
 inpulerat, maestam tenuerunt nubila lucem.   235
 constitit ut capto iussus deponere miles
 signa foro, stridor lituum clangorque tubarum
 non pia concinuit cum rauco classica cornu.
 rupta quies populi, stratisque excita iuuentus
 deripuit sacris adfixa penatibus arma   240
 quae pax longa dabat: nuda iam crate fluentis
 inuadunt clipeos curuataque cuspide pila
 et scabros nigrae morsu robiginis enses.
 ut notae fulsere aquilae Romanae signa

et celsus medio conspectus in agmine Caesar, 245
 deriguere metu, gelidos pauor occupat artus,
 et tacito mutos uoluunt in pectore questus.
 'o male uicinis haec moenia condita Gallis,
 o tristi damnata loco! pax alta per omnes
 et tranquilla quies populos: nos praeda furentum 250
 primaque castra sumus. melius, Fortuna, dedisses
 orbe sub Eoo sedem gelidaque sub Arcto
 errantisque domos, Latii quam claustra tueri.
 nos primi Senonum motus Cimbrumque ruentem
 uidimus et Martem Libyes cursumque furoris 255
 Teutonici: quotiens Romam fortuna lacescit,
 hac iter est bellis.' gemitu sic quisque latenti,
 non ausus timuisse palam: uox nulla dolori
 credita, sed quantum, uolucres cum bruma coercet,
 rura silent, mediusque tacet sine murmure pontus, 260
 tanta quies. noctis gelidas lux soluerat umbras:
 ecce, faces belli dubiaeque in proelia menti
 urgentes addunt stimulos cunctasque pudoris
 rumpunt fata moras: iustos Fortuna laborat
 esse ducis motus et causas inuenit armis. 265
 expulit ancipiti discordes urbe tribunos
 uicto iure minax iactatis curia Gracchis.
 hos iam mota ducis uicinaque signa petentes
 audax uenali comitatur Curio lingua,
 uox quondam populi libertatemque tueri 270
 ausus et armatos plebi miscere potentes.
 utque ducem uarias uoluentem pectore curas
 conspexit 'dum uoce tuae potuere iuuari,
 Caesar,' ait 'partes, quamuis nolente senatu
 traximus imperium, tum cum mihi rostra tenere 275
 ius erat et dubios in te transferre Quirites.
 at postquam leges bello siluere coactae
 pellimur e patriis laribus patimurque uolentes
 exilium: tua nos faciet uictoria ciues.
 dum trepidant nullo firmatae robore partes, 280
 tolle moras: semper nocuit differre paratis.
 [par labor atque metus pretio maiore petuntur.]
 bellantem geminis tenuit te Gallia lustris,
 pars quota terrarum! facili si proelia pauca
 gesseris euentu, tibi Roma subegerit orbem. 285
 nunc neque te longi remeantem pompa triumphi

excipit aut sacras poscunt Capitolia laurus:
 liuor edax tibi cuncta negat, gentesque subactas
 uix inpune feres. socerum depellere regno
 decretum genero est: partiri non potes orbem, 290
 solus habere potes.' sic postquam fatus, et ipsi
 in bellum prono tantum tamen addidit irae
 accenditque ducem, quantum clamore iuuatur
 Eleus sonipes, quamuis iam carcere clauso
 inmineat foribus pronusque repagula laxet. 295
 conuocat armatos extemplo ad signa maniplos,
 utque satis trepidum turba coeunte tumultum
 composuit uoltu dextraque silentia iussit
 'bellorum o socii, qui mille pericula Martis
 mecum' ait 'experti decimo iam uincitis anno, 300
 hoc cruor Arctois meruit diffusus in aruis
 uolneraque et mortes hiemesque sub Alpibus actae?
 non secus ingenti bellorum Roma tumultu
 concutitur, quam si Poenus transcenderit Alpes
 Hannibal: implentur ualidae tirone cohortes, 305
 in classem cadit omne nemus, terraque marique
 iussus Caesar agi. quid, si mihi signa iacerent
 Marte sub aduerso ruerentque in terga feroces
 Gallorum populi? nunc, cum fortuna secundis
 mecum rebus agat superique ad summa uocantes, 310
 temptamur. ueniat longa dux pace solutus
 milite cum subito partesque in bella togatae
 Marcellusque loquax et nomina uana Catones.
 scilicet extremi Pompeium emptique clientes
 continuo per tot satiabunt tempora regno? 315
 ille reget currus nondum patientibus annis,
 ille semel raptos numquam dimittet honores?
 quid iam rura querar totum suppressa per orbem
 ac iussam seruire famem? quis castra timenti
 nescit mixta foro, gladii cum triste micantes 320
 iudicium insolita trepidum cinxere corona
 atque auso medias perrumpere milite leges
 Pompeiana reum clauserunt signa Milonem?
 nunc quoque, ne lassum teneat priuata senectus,
 bella nefanda parat suetus ciuilibus armis 325
 et docilis Sullam scelerum uicisse magistrum.
 utque ferae tigres numquam posuere furorem,
 quas, nemore Hyrcano matrum dum lustra secuntur,

altus caesorum pauit cruor armentorum,
 sic et Sullanum solito tibi lambere ferrum 330
 durat, magne, sitis. nullus semel ore receptus
 pollutas patitur sanguis mansuescere fauces.
 quem tamen inueniet tam longa potentia finem?
 quis scelerum modus est? ex hoc iam te, inprobe, regno
 ille tuus saltem doceat descendere Sulla. 335
 post Cilicasne uagos et lassae Pontica regis
 proelia barbarico uix consummata ueneno
 ultima Pompeio dabitur prouincia Caesar,
 quod non uictrices aquilas deponere iussus
 paruerim? mihi si merces erepta laborum est, 340
 his saltem longi non cum duce praemia belli
 reddantur; miles sub quolibet iste triumphet.
 conferet exanguis quo se post bella senectus?
 quae sedes erit emeritis? quae rura dabuntur
 quae noster ueteranus aret, quae moenia fessis? 345
 an melius fient piratae, Magne, coloni?
 tollite iam pridem uictricia tollite signa:
 uiribus utendum est quas fecimus. arma tenenti
 omnia dat, qui iusta negat. nec numina derunt;
 nam neque praeda meis neque regnum quaeritur armis: 350
 detrahimus dominos urbi seruire paratae.'
 dixerat; at dubium non claro murmure uolgens
 secum incerta fremit. pietas patriique penates
 quamquam caede feras mentes animosque tumentes
 frangunt; sed diro ferri reuocantur amore 355
 ductorisque metu. summi tum munera pili
 Laelius emeritique gerens insignia doni,
 seruati ciuis referentem praemia quercum,
 'si licet,' exclamat 'Romani maxime rector
 nominis, et ius est ueras expromere uoces, 360
 quod tam lenta tuas tenuit patientia uires
 conquerimur. deratne tibi fiducia nostri?
 dum mouet haec calidus spirantia corpora sanguis
 et dum pila ualent fortes torquere lacerti,
 degenerem patiere togam regnumque senatus? 365
 usque adeo miserum est ciuili uincere bello?
 duc age per Scythiae populos, per inhospita Syrtis
 litora, per calidas Libyae sitientis harenas:
 haec manus, ut uictum post terga relinqueret orbem,
 Oceani tumidas remo conpescuit undas 370

fregit et Arctoo spumantem uertice Rhenum:
 iussa sequi tam posse mihi quam uelle necesse est.
 nec cuius meus est, in quem tua classica, Caesar,
 audiero. per signa decem felicia castris
 perque tuos iuro quocumque ex hoste triumphos, 375
 pectore si fratris gladium iuguloque parentis
 condere me iubeas plenaeque in uiscera partu
 coniugis, inuita peragam tamen omnia dextra;
 si spoliare deos ignemque inmittere templis,
 numina miscebit castrens flamma monetae; 380
 castra super Tusci si ponere Thybridis undas,
 Hesperios audax ueniam metator in agros.
 tu quoscumque uoles in planum effundere muros,
 his aries actus disperget saxa lacertis,
 illa licet, penitus tolli quam iusseris urbem, 385
 Roma sit.' his cunctae simul adsensere cohortes
 elatasque alte, quaecumque ad bella uocaret,
 promiserere manus. it tantus ad aethera clamor,
 quantus, piniferae Boreas cum Thracius Ossae
 rupibus incubuit, curuato robore pressae 390
 fit sonus aut rursus redeuntis in aethera siluae.

Caesar, ut acceptum tam prono milite bellum
 fataque ferre uidet, nequo languore moretur
 fortunam, sparsas per Gallica rura cohortes
 euocat et Romam motis petit undique signis. 395
 deseruere cauo tentoria fixa Lemanno
 castraque quae Vosegi curuam super ardua ripam
 pugnaces pictis cohibebant Lingonas armis.
 hi uada liquerunt Isarae, qui, gurgite ductus
 per tam multa suo, famae maioris in amnem 400
 lapsus ad aequoreas nomen non pertulit undas.
 soluuntur flauis longa statione Ruteni;
 mitis Atax Latias gaudet non ferre carinas
 finis et Hesperiae, promoti limite, Varus;
 quaque sub Herculeo sacratus nomine portus 405
 urguet rupe caua pelagus: non Corus in illum
 ius habet aut Zephyrus, solus sua litora turbat
 Circius et tuta prohibet statione Monoeci:
 quaque iacet litus dubium quod terra fretumque
 uindicat alternis uicibus, cum funditur ingens 410
 Oceanus uel cum refugis se fluctibus aufert.
 uentus ab extremo pelagus sic axe uolutet

destituatque ferens, an sidere mota secundo
 Tethyos unda uagae lunaribus aestuet horis,
 flammiger an Titan, ut alentes hauriat undas, 415
 erigat Oceanum fluctusque ad sidera ducat,
 quaerite, quos agitat mundi labor; at mihi semper
 tu, quaecumque moues tam crebros causa meatus,
 ut superi uoluere, late. tum rura Nemetis
 qui tenet et ripas Atyri, qua litore curuo 420
 molliter admissum claudit Tarbellicus aequor,
 signa mouet, gaudetque amoto Santonus hoste
 et Biturix longisque leues Suessones in armis,
 optimus excusso Leucus Remusque lacerto,
 optima gens flexis in gyrum Sequana frenis, 425
 et docilis rector monstrati Belga couinni,
 Aruernique, ausi Latio se fingere fratres
 sanguine ab Iliaco populi, nimiumque rebellis
 Neruius et caesi pollutus foedere Cottae,
 et qui te laxis imitantur, Sarmata, bracis 430
 Vangiones, Batauique truces, quos aere recuruo
 stridentes acuere tubae; qua Cinga pererrat
 gurgite, qua Rhodanus raptum uelocibus undis
 in mare fert Ararim, qua montibus ardua summis
 gens habitat cana pendentes rupe Cebennas. 435
 tu quoque laetatus conuerti proelia, Treuir, 441
 et nunc tonse Ligur, quondam per colla decore
 crinibus effusis toti praelate Comatae,
 et quibus inmitis placatur sanguine diro
 Teutates horrensque feris altaribus Esus 445
 et Taranis Scythicae non mitior ara Dianae.
 uos quoque, qui fortes animas belloque peremptas
 laudibus in longum uates dimittitis aeuum,
 plurima securi fudistis carmina, Bardi.
 et uos barbaricos ritus moremque sinistrum 450
 sacrorum, Dryadae, positis repetistis ab armis.
 solis nosse deos et caeli numina uobis
 aut solis nescire datum; nemora alta remotis
 incolitis lucis; uobis auctoribus umbrae
 non tacitas Erebi sedes Ditisque profundi 455
 pallida regna petunt: regit idem spiritus artus
 orbe alio; longae, canitis si cognita, uitae
 mors media est. certe populi quos despicit Arctos
 felices errore suo, quos ille timorum

maximus haut urguet leti metus. inde ruendi 460
 in ferrum mens prona uiris animaeque capaces
 mortis, et ignauum rediturae parcere uitae.
 et uos, crinigeros Belgis arcere Caycos
 oppositi, petitis Romam Rhenique feroces
 deseritis ripas et apertum gentibus orbem. 465
 Caesar, ut inmensae conlecto robore uires
 audendi maiora fidem fecere, per omnem
 spargitur Italiam uicinaque moenia complet.
 uana quoque ad ueros accessit fama timores
 inrupitque animos populi clademque futuram 470
 intulit et uelox properantis nuntia belli
 innumeras soluit falsa in praeconia linguas.
 est qui tauriferis ubi se Meuania campis
 explicat audaces ruere in certamina turmas
 adferat, et qua Nar Tiberino inlabitur amni 475
 barbaricas saeui discurrere Caesaris alas;
 ipsum omnes aquilas conlataque signa ferentem
 agmine non uno densisque incedere castris.
 nec qualem meminere uident: maiorque ferusque
 mentibus occurrit uictoque inmanior hoste. 480
 hunc inter Rhenum populos Albimque iacentes
 finibus Arctois patriaque a sede reuolsos
 pone sequi, iussamque feris a gentibus urbem
 Romano spectante rapi. sic quisque pauendo
 dat uires famae, nulloque auctore malorum 485
 quae finxere timent. nec solum uolgus inani
 percussum terrore pauet, sed curia et ipsi
 sedibus exiluire patres, inuisaque belli
 consulibus fugiens mandat decreta senatus.
 tum, quae tuta petant et quae metuenda relinquunt 490
 incerti, quo quemque fugae tulit impetus urgent
 praecipitem populum, serieque haerentia longa
 agmina prorumpunt. credas aut tecta nefandas
 corripuisse faces aut iam quatiente ruina
 nutantes pendere domos, sic turba per urbem 495
 praecipiti lymphata gradu, uelut unica rebus
 spes foret adflictis patrios excedere muros,
 inconsulta ruit. qualis, cum turbidus Auster
 reppulit a Libycis inmensum Syrtibus aequor
 fractaque ueliferi sonuerunt pondera mali, 500
 desilit in fluctus deserta puppe magister

nauitaeque et nondum sparsa conpage carinae
 naufragium sibi quisque facit, sic urbe relictā
 in bellum fugitur. nullum iam languidus aevo
 eualuit reuocare parens coniunxue maritum   505
 fletibus, aut patrii, dubiae dum uota salutis
 conciperent, tenuere lares; nec limine quisquam
 haesit et extremo tunc forsitan urbis amatae
 plenus abitu uisu: ruit inreuocabile uolgens.
 o faciles dare summa deos eademque tueri   510
 difficiles! urbem populis uictisque frequentem
 gentibus et generis, coeat si turba, capacem
 humani facilem uenturo Caesare praedam
 ignauae liquere manus. cum pressus ab hoste
 clauditur externis miles Romanus in oris,   515
 effugit exiguo nocturna pericula uallo,
 et subitus rapti munimine caespitis agger
 praebet securos intra tentoria somnos:
 tu tantum audito bellorum nomine, Roma,
 desereris; nox una tuis non credita muris.   520
 danda tamen uenia est tantorum danda pauorum:
 Pompeio fugiente timent. tum, nequa futuri
 spes saltem trepidas mentes leuet, addita fati
 peioris manifesta fides, superique minaces
 prodigiis terras implerunt, aethera, pontum.   525
 ignota obscurae uiderunt sidera noctes
 ardentemque polum flammis caeloque uolantes
 obliquas per inane faces crinemque timendi
 sideris et terris mutantem regna cometen.
 fulgura fallaci micuerunt crebra sereno,   530
 et uarias ignis denso dedit aere formas,
 nunc iaculum longo, nunc sparso lumine lampas.
 emicuit caelo tacitum sine nubibus ullis
 fulmen et Arctois rapiens de partibus ignem
 percussit Latiae caput, stellaeque minores   535
 per uacuum solitae noctis decurrere tempus
 in medium uenere diem, cornuque coacto
 iam Phoebe toto fratrem cum redderet orbe
 terrarum subita percussa expalluit umbra.
 ipse caput medio Titan cum ferret Olympo   540
 condidit ardentis atra caligine currus
 inuoluitque orbem tenebris gentesque coegit
 desperare diem; qualem fugiente per ortus

sole Thyestae noctem duxere Mycenae.
ora ferox Siculae laxauit Mulciber Aetnae, 545
nec tulit in caelum flammam sed uertice prono
ignis in Hesperium cecidit latus. atra Charybdis
sanguineum fundo torsit mare; flebile saeui
latrauerunt canes. Vestali raptus ab ara
ignis, et ostendens confectas flamma Latinas 550
scinditur in partes gemoque cacumine surgit
Thebanos imitata rogos. tum cardine tellus
subsedit, ueteremque iugis nutantibus Alpes
discussere niuem. Tethys maioribus undis
Hesperiam Calpen summumque inpleuit Atlanta. 555
indigetes fleuisse deos, urbisque laborem
testatos sudore Lares, delapsaque templis
dona suis, dirasque diem foedasse uolucres
accipimus, silisque feras sub nocte relictis
audaces media posuisse cubilia Roma. 560
tum pecudum faciles humana ad murmura linguae,
monstrosique hominum partus numeroque modoque
membrorum, matremque suos conterruit infans;
diraque per populum Cumanae carmina uatis
uolgantur. tum, quos sectis Bellona lacertis 565
saeua mouet, cecinere deos, crinemque rotantes
sanguineum populis ulularunt tristia Galli.
conpositis plenae gemuerunt ossibus urnae.
tum fragor armorum magnaue per aua uoces
audita nemorum et uenientes comminus umbrae. 570
quique colunt iunctos extremis moenibus agros
diffugiunt: ingens urbem cingebat Erinys
excutiens pronam flagranti uertice pinum
stridentisque comas, Thebanam qualis Agauen
inpulit aut saeui contorsit tela Lycurgi 575
Eumenis, aut qualem iussu Iunonis iniquae
horruit Alcides uiso iam Dite Megaeram.
insonuere tubae et, quanto clamore cohortes
miscentur, tantum nox atra silentibus auris
edidit. e medio uisi consurgere Campo 580
tristia Sullani cecinere oracula manes,
tollentemque caput gelidas Anienis ad undas
agricolae fracto Marium fugere sepulchro.
haec propter placuit Tuscos de more uetusto
acciri uates. quorum qui maximus aeuo 585

Arruns incoluit desertae moenia Lucae,
 fulminis edoctus motus uenasque calentis
 fibrarum et monitus errantis in aere pinnae,
 monstra iubet primum quae nullo semine discors
 protulerat natura rapi sterilique nefandos   590
 ex utero fetus infaustis urere flammis.
 mox iubet et totam pauidis a ciuibus urbem
 ambiri et festo purgantes moenia lustris
 longa per extremos pomeria cingere fines
 pontifices, sacri quibus est permissa potestas.   595
 turba minor ritu sequitur succincta Gabino,
 Vestalemque chorum ducit uittata sacerdos
 Troianam soli cui fas uidisse Mineruam.
 tum, qui fata deum secretaque carmina seruant
 et lotam paruo reuocant Almone Cybeben,   600
 et doctus uolucres augur seruare sinistras
 septemuirque epulis festus Titiique sodales
 et Salius laeto portans ancilia collo
 et tollens apicem generoso uertice flamen.
 dumque illi effusam longis anfractibus urbem   605
 circumeunt Arruns dispersos fulminis ignes
 colligit et terrae maesto cum murmure condit
 datque locis numen; sacris tunc admouet aris
 electa ceruice marem. iam fundere Bacchum
 coeperat obliquoque molas inducere cultro,   610
 inpatiensque diu non grati uictima sacri,
 cornua succincti premerent cum torua ministri,
 deposito uictum praebebat poplite collum.
 nec cruor emicuit solitus, sed uolnere laxo
 diffusum rutilo dirum pro sanguine uirus.   615
 palluit attonitus sacris feralibus Arruns
 atque iram superum raptis quaesiuit in extis.
 terruit ipse color uatem; nam pallida taetris
 uiscera tincta notis gelidoque infecta cruore
 plurimus asperso uariabat sanguine liuor.   620
 cernit tabe iecur madidum, uenasque minaces
 hostili de parte uidet. pulmonis anhelis
 fibra latet, paruusque secat uitalia limes.
 cor iacet, et saniem per hiantis uiscera rimas
 emittunt, produntque suas omenta latebras.   625
 quodque nefas nullis inpune apparuit extis,
 ecce, uidet capiti fibrarum increscere molem

alterius capitis. pars aegra et marcida pendet,
pars micat et celeri uenas mouet improba pulsu.
his ubi concepit magnorum fata malorum   630
exclamat 'uix fas, superi, quaecumque mouetis,
prodere me populis; nec enim tibi, summe, litau,
Iuppiter, hoc sacrum, caesique in pectora tauri
infernū uenere dei. non fanda timemus,
sed uenient maiora metu. di uisa secudent,   635
et fibris sit nulla fides, sed conditor artis
finxerit ista Tages.' flexa sic omina Tuscus
inuoluens multaque tegens ambage canebat.

at Figulus, cui cura deos secretaque caeli
nosse fuit, quem non stellarum Aegyptia Memphis   640
aequaret uisu numerisque <seque>ntibus astra,
'aut hic errat' ait 'nulla cum lege per aeuum
mundus et incerto discurrunt sidera motu,
aut, si fata mouent, urbi generique paratur
humano matura lues. terraene dehiscent   645
subsidentque urbes, an tollet feruidus aer
temperiem? segetes tellus infida negabit,
omnis an infusus miscebitur unda uenenis?
quod cladis genus, o superi, qua peste paratis
saeuitiam? extremi multorum tempus in unum   650
conuenere dies. summo si frigida caelo
stella nocens nigros Saturni accenderet ignis,
Deucalioneos fudisset Aquarius imbres
totaque diffuso latuisset in aequore tellus.
si saeuum radiis Nemeaeum, Phoebe, Leonem   655
nunc premeres, toto fluerent incendia mundo
succensusque tuis flagrasset curribus aether.
hi cessant ignes. tu, qui flagrante minacem
Scorpion incendis cauda chelasque peruris,
quid tantum, Gradiue, paras? nam mitis in alto   660
Iuppiter occasu premitur, Venerisque salubre
sidus hebet, motuque celer Cyllenius haeret,
et caelum Mars solus habet. cur signa meatus
deseruere suos mundoque obscura feruntur,
ensiferi nimium fulget latus Orionis?   665
inminet armorum rabies, ferrique potestas
confundet ius omne manu, scelerique nefando
nomen erit uirtus, multosque exhibit in annos
hic furor. et superos quid prodest poscere finem?

cum domino pax ista uenit. duc, Roma, malorum 670
continuam seriem clademque in tempora multa
extrahe ciuili tantum iam libera bello.'

terruerant satis haec pauidam praesagia plebem,
sed maiora premunt. nam, qualis uertice Pindi
Edonis Ogygio decurrit plena Lyaeo, 675

talis et attonitam rapitur matrona per urbem
uocibus his prodens urgentem pectora Phoebum:
'quo feror, o Paeon? qua me super aethera raptam
constituis terra? uideo Pangaea niuosis
cana iugis latosque Haemi sub rupe Philippos. 680

quis furor hic, o Phoebe, doce, quo tela manusque
Romanae miscent acies bellumque sine hoste est.
quo diuersa feror? primos me ducis in ortus,
qua mare Lagei mutatur gurgite Nili:

hunc ego, fluminea deformis truncus harena 685

qui iacet, agnosco. dubiam super aequora Syrtim
arentemque feror Libyen, quo tristis Enyo
transtulit Emathias acies. nunc desuper Alpīs
nubiferae colles atque aeriam Pyrenen

abripimur. patriae sedes remeamus in urbis, 690

inpiaque in medio peraguntur bella senatu.
consurgunt partes iterum, totumque per orbem
rursus eo. noua da mihi cernere litora ponti
telluremque nouam: uidi iam, Phoebe, Philippos.'
haec ait, et lasso iacuit deserta furore.